СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

ДАНЧЕНКО Тетяна Володимирівна - проректор з навчально-виховної роботи Київського міжнародного університету, кандидат юридичних наук, професор

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2191-5245

БІСЮК Олена Сергіївна - директор інституту міжнародних відносин та права Київського міжнародного університету кандидат юридичних наук, доцент,

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1570-2721

УДК 342.9

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.52

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених сформульовано авторське визначення поняття державної податкової політики. Здійснено аналіз правозастосовної практики, на основі чого виділено найбільш характерні особливості, що характеризують сучасний стан державної податкової політики. Виділено перспективи подальшого розвитку даного напрямку державної політики.

Ключові слова: податкова політика, податки, податкова сфера, реформування, податкова система, євроінтеграція, воєнний стан.

Постановка проблеми

Сьогодні існування України як самостійної, незалежної та демократичної держави, залежить від багатьох чинників, серед яких одним із ключових є виваженість та послідовність державної податкової політики. Саме остання відіграє ключову роль у формуванні державного бюджету, забезпеченні фінансової стабільності й реалізації соціально-економічних програм. Через податкову політику держава регулює розподіл доходів у суспільстві, стимулює або стримує розвиток окремих галузей економіки, підтримує інвестиційну активність і забезпечує фінансування важливих суспільних функцій — охорони здоров'я, освіти, оборони та інфраструктури. Водночас, ефективна податкова політика має бути справедливою, прозорою й передбачуваною, щоб сприяти довірі між державою та платниками податків, знижувати рівень тіньової економіки та забезпечувати сталий розвиток. Особливо гостро вказане питання постає в умовах сьогодення, коли Україна протистоїть зовнішній агресії збоку російської федерації.

Стан дослідження проблеми

Окремі проблемні питання, присвячені формуванню та реалізації державної податкової політики в Україні, у своїх наукових працях розглядали: І.Є. Андрющенко, О.М. Бандурка, І.В. Бойко, С.Г. Братель, О.В. Закаленко, Т.О. Коломоєць, Т.В. Курусь, О.І. Маслак, В.В. Середа, Т.М. Слінько, І.В. Ясько та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі, з огляду на сучасні події та реалії, недостатньо опрацьованою залишається питання оцінки та перспектив подальшого розвитку державної податкової політики у реаліях сьогодення.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб оцінити стан та розкрити подальші перспективи розвитку державної податкової політики у сучасних умовах. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність поняття «податкова політика»; здійснити аналіз наукових поглядів вчених, які займались проблематикою державної податкової політики; розкрити положення норм чинного законодавства та правозастосовної практики у досліджуваній сфері суспільного життя.

Наукова новизна дослідження

Новизна наукової статті визначається тим, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо оцінки сучасного стану та подальших перспектив розвитку державної податкової політики у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження варто з'ясувати: що взагалі представляє собою державна податкова політика, та як вона впливає на стан функціонування держави та суспільства. Державна політика, пише В. Тертичка, – це відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність або бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо або опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства. Державна політика має характерні риси: вона цілеспрямована, ґрунтується на конкретних рішеннях державних інституцій, складається з двох елементів: розробки і впровадження, це конкретні дії державних інституцій (а не просто декларація дій), може бути позитивною і негативною, має бути легітимізованою, ґрунтується на монополії держави на законний примус, відрізняється від просто рішення (щоденні урядові рішення не є політикою) [1, с.80-84].

Варто погодитись із досить розгорнутою позицією Д.В. Приймаченка, який у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що державна політика як форма політичної діяльності має низку ключових характеристик. Насамперед вона не є випадковим чи хаотичним набором дій учасників політичного процесу. Це свідомо організована діяльність або, в окремих випадках, відмова від дій, яка спрямована на досягнення певних цілей — як загальносуспільних, так і стосовно конкретних сфер, наприклад митної справи. Вона не зводиться до окремих рішень, а відображає сталі напрями дій або поведінкові моделі, що втілюються державними структурами. Цей процес охоплює як етапи формування політичних підходів, так і їхню практичну реалізацію у вигляді стратегій, концепцій або галузевих програм із визначеними механізмами втілення. Політика здебільшого формується органами державної влади, однак при цьому враховуються інтереси різних верств суспільства й окремих соціальних груп. Прикладом такої взаємодії може бути діяльність Ради з питань зовнішньоекономічної діяльності при Кабінеті Міністрів України. Реалізація політики відбувається не лише силами державних органів, а й із залученням можливостей приватних структур, організацій чи осіб, діяльність яких прямо чи опосередковано пов'язана з відповідною сферою, наприклад із митною — через роботу митних брокерів. Політика формується у відповідь на вимоги, що надходять від інших учасників політичного процесу: партій, груп впливу, галузевих об'єднань підприємств або окремих громадян. Її змістом є не лише наміри або плани, а реальна діяльність державних інституцій, результати якої підлягають аналізу та оцінці. Залежно від результатів, політика може мати позитивний характер — якщо вона допомогла вирішити проблему, або негативний — якщо мети досягнуто не було. Для ефективної реалізації державної політики необхідна її правова основа — законодавчі акти, які закріплюють її положення як обов'язкову частину суспільного життя. Так, фіскальні, регуляторні чи охоронні аспекти митної політики визнаються суспільством легітимними, хоча сама легітимність ще не гарантує результативності. На відміну від інших форм політики, державна політика має у своєму розпорядженні інструменти примусу — державні органи, зокрема митні, мають право застосовувати адміністративні санкції для запобігання та припинення порушень, а також для притягнення винних до відповідальності. Слід також розрізняти одиничні рішення та політичні курси: наприклад, підвищення мит на окремі товари не обов'язково свідчить про впровадження політики протекціонізму, а може бути реакцією на тимчасові економічні виклики у конкретному секторі [2, с.40-41].

Важливим відгалуженням державної політики є політика податкова. Податко-

ва політика, пише А.І. Крисоватий, - це діяльність держави у сфері встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежі у централізовані фонди грошових ресурсів держави. Формуючи свою податком політику, держава шляхом збільшення або скорочення маси податкових над ходжень, зміни форм оподаткування та податкових ставок, тарифів, звільнення від оподаткування окремих галузей виробництва, територій, груп населенні може сприяти зростанню чи спаду господарської активності, створенню необхідної кон'юнктури на ринку, умов для розвитку пріоритетних галузей економіки, формуванню збалансованої соціальної політики. Використовуючи ті чи інші податкові пільги, держава регулює пропорції як у економічній структурі виробництва й обміну, так і у розвитку продуктивних сил. Організація оподаткування впливає на реалізацію суспільного продукту, темпи нагромадження калії талу і технічного оновлення виробничого потенціалу держави [3]. Ю.М. Руденко вказує, що податкова політика у науковій літературі розуміється переважно як: діяльність держави у сфері оподаткування; система відносин, що складаються між державою і платниками податків у процесі реалізації нею функції стягування податків; сукупність правових, економічних і організаційних заходів у сфері регулювання податкових відносин; державна політика оподаткування юридичних та фізичних осіб, що спрямована на забезпечення податкових надходжень до бюджету, а також стимулювання економічного зростання (регулювання структурних змін у попиті та пропозиції та інші механізми); складова частина економічної або фінансової політики держави на середньострокову і довгострокову перспективи [4].

Таким чином, проведений аналіз дає можливість дійти до висновку, що державна податкова політика представляє собою сукупність заходів правового, організаційного, управлінського, фінансового характеру, тощо, які реалізуються спеціально уповноваженими органами державної влади, з метою регулювання та забезпечення ефективного функціонування системи оподаткування, що включає створення умов для стабільних надходжень до бюджету, стимулювання економічного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та виконання інших функцій держави. Значення вказаної політики полягає у наступному: по-перше, виступає інструментом впливу держави на економічну стабільність і розвиток; по-друге, формує інвестиційний клімат, ступінь економічної самодостатності країни; тощо; по-третє, ефективна податкова політика забезпечує прогнозованість і стабільність надходжень до бюджету, сприяє збалансованому розвитку регіонів; по-четверте, в реаліях сьогодення прямо впливає на безпекову складову та ефективність протистояння військовій агресії.

На час війни та для післявоєнного стану розбудови країни потрібна нова податкова модель і Президентом України було підписано Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX (законопроєкт 7137-Д) для підтримки українського бізнесу в умовах війни. Закон містив кардинальні зміни щодо єдиного податку, зменшення ПДВ та акцизу на пальне, податкові стимули для великого бізнесу та благодійності. Перше, що прийнято Законом і стосується кожного, як громадян, так і військових – це пільги з реалізації пального. Друге, оновлено спрощену систему оподаткування та надано пільги із сплати податків. Для цього Законом на період воєнного стану для платників, що перебувають на 3 групі єдиного податку збільшено ліміт річного доходу з 7 млн 600 тис гривень до 10 млрд гривень, і немає обмежень щодо кількості працівників [5].

Втім, вже 26 липня 2023 року В. Зеленський підписав Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» (раніше це законопроєкт №8401). Як розповідали у Мінфіні, з 1 серпня 2023 року ним передбачено: 1) скасування можливості для ФОП та юридичних осіб бути платниками єдиного податку III групи із застосуванням ставки єдиного податку у розмі-

рі 2 % від суми доходу. Водночас платник матиме право подати заяву про відмову від застосування 2% ЄП та вказати, на яку систему оподаткування він бажає перейти. Без подання такої заяви він автоматично переводитиметься на систему, на якій перебував до обрання спрощеної системи; 2) відновлення для ФОП платників єдиного податку I та II груп обов'язку сплачувати єдиний податок, крім тих, податкова адреса яких знаходиться на територіях бойових дій або на тимчасово окупованих територіях України; 3) відновлення проведення планових документальних перевірок виключно для платників податків, які: здійснюють діяльність у сфері виробництва та/ або реалізації підакцизної продукції; здійснюють діяльність у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні (гральний бізнес); надають фінансові, платіжні послуги; 4) проведення позапланових документальних перевірок платників податку за виключним переліком, визначеним законом; 5) відновити застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства; правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [6].

Як цілком справедливо зазначає В.В. Красько, на сьогодні спостерігаємо повне повернення довоєнного оподаткування, відновлення податкових перевірок та штрафних санкцій за порушення правил розрахункових операцій, які передбачені цим документом – реалізовано. Крім того, ми бачимо, що податкова система максимально прагне адаптуватись у критичних обставинах саме за рахунок скасування лояльного оподаткування та пільг, а просування збільшення податкового навантаження в умовах нестачі якісних кадрів, зростання цін на сировину та електроенергію, масового закриття малого та середнього бізнесу. Для прикладу, зазначає вказаний вище автор, після затвердження військового збору на рівні 5% замість 1,5 прийняли рішення про ліквідацію більше 20 тисяч ФОП.В умовах війни, податкова система не може керуватись лише агресивною фіскальною функцією, яка відповідає за наповнення бюджетів, а й повинна розвивати та підтримувати сприятливі відносини із бізнесовим середовищем, враховуючи виклики і складнощі, із якими підприємці зіштовхуються в умовах воєнного стану [7].

Таким чином, проведений аналіз дає змогу дійти до висновку, що сучасний стан державної податкової політики характеризується наступними особливостями:

- складна безпекова ситуація, що ускладнює роботи не тільки платників податків, а й самих податкових органів;
- окупація великої території та припинення діяльності значної кількості суб'єктів господарювання;
- часті зміни чинного законодавства, які приймаються без належного громадського обговорення чи попередньої оцінки їхніх наслідків, що в свою чергу створює ситуацію правової невизначеності для платників податків. Бізнес не може будувати довгострокові плани через постійні зміни ставок, пільг, порядку адміністрування;
- недостатній рівень прогнозованості податкової політики;
- попри реформування ДПС, зберігаються випадки упереджених перевірок та тиску, тобто рівень корупції не змінюється;
- податкові пільги часто використовуються не для стимулювання розвитку, а як інструмент для ухилення від оподаткування.

Висновки

Підбиваючи підсумок представленого наукового дослідження можемо сформулювати наступні перспективи розвитку державної податкової політики у сучасних умовах: 1) формування стабільної та передбачуваної податкової системи, що включатиме ефективну та послідовну податкову стратегію; 2) подальша цифровізація та автоматизація податкового адміністрування; 3) стабілізація системи податкового навантаження; 4) боротьба з тіньовою економікою; 5) організація податкової підтримки з метою післявоєнного відновлення; 6) активне впровадження міжнародних стандартів у сфері податкового адміністрування; 7) розвиток податкової культури та комунікації з платниками податків.

АНОТАЦІЯ

Аргументовано, що державна податкова політика представляє собою сукупність заходів правового, організаційного, управлінського, фінансового характеру, тощо, які реалізуються спеціально уповноваженими органами державної влади, з метою регулювання та забезпечення ефективного функціонування системи оподаткування, що включає створення умов для стабільних надходжень до бюджету, стимулювання економічного розвитку, забезпечення соціальної справедливості та виконання інших функцій держави. Значення вказаної політики полягає у наступному: по-перше, виступає інструментом впливу держави на економічну стабільність і розвиток; по-друге, формує інвестиційний клімат, ступінь економічної самодостатності країни; тощо; по-третє, ефективна податкова політика забезпечує прогнозованість і стабільність надходжень до бюджету, сприяє збалансованому розвитку регіонів; по-четверте, в реаліях сьогодення прямо впливає на безпекову складову та ефективність протистояння військовій агресії.

Зроблено висновок про те, сучасний стан державної податкової політики характеризується наступними особливостями: складна безпекова ситуація, що ускладнює роботи не тільки платників податків, а й самих податкових органів; окупація великої території та припинення діяльності значної кількості суб'єктів господарювання; часті зміни чинного законодавства, які приймаються без належного громадського обговорення чи попередньої оцінки їхніх наслідків, що в свою чергу створює ситуацію правової невизначеності для платників податків. Бізнес не може будувати довгострокові плани через постійні зміни ставок, пільг, порядку адміністрування; недостатній рівень прогнозованості податкової політики; попри реформування ДПС, зберігаються випадки упереджених перевірок та тиску, тобто рівень корупції не змінюється; податкові пільги часто використовуються не для стимулювання розвитку, а як інструмент для ухилення від оподаткування.

Сформульовано наступні перспективи розвитку державної податкової політики у сучасних умовах: 1) формування стабільної та передбачуваної податкової системи, що включатиме ефективну та послідовну податкову стратегію; 2) подальша цифровізація та автоматизація податкового адміністрування; 3) стабілізація системи податкового навантаження; 4) боротьба з тіньовою економікою; 5) організація податкової підтримки з метою післявоєнного відновлення; 6) активне впровадження міжнародних стандартів у сфері податкового адміністрування; 7) розвиток податкової культури та комунікації з платниками податків.

Ключові слова: податкова політика, податки, податкова сфера, реформування, податкова система, євроінтеграція, воєнний стан.

Література

1. Тертичка В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні / Валерій Терличка. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

2. Приймаченко Д.В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2007. 468 с.

3. Крисоватий, А. І. Державна податкова політика і система податків / А. І. Крисоватий // Фінанси України. 1998. № 1. С.64-69.

4. Руденко Ю. М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію. Держава та регіони. 2017. № 3 (59). С. 94–99.

5. Нові податкові пільги для ФОПів та підприємств в умовах війни / URL: https://if.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/576960.html

6. Президент підписав закон про скасування воєнних податкових пільг. Його опубліковано 28 липня в «Голосі України». Тож з 1 серпня 2023 року буде скасовано пільги зі сплати ЄП для I та II груп та спецгрупу ЄП. До того ж розпочнуться перевірки ДПС, але не для всіх / URL: https://news.dtkt.ua/taxation/common/84658-uvaga-zakon-pro-skasuvannia-vojennix-podatkovix-pilg-opublikovano

7. Красько В.В. Сучасний стан та перспективи розвитку податкової системи в україні в умовах воєнного стану та посиленої євроінтеграції. «Молодий вчений». № 7 (131). 2024 р. URL: chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgiehjai/index.html

SUMMARY

It is argued that state tax policy is a set of measures of a legal, organizational, managerial, financial nature, etc., which are implemented by specially authorized state authorities, in order to regulate and ensure the effective functioning of the taxation system, which includes creating conditions for stable budget revenues, stimulating economic development, ensuring social justice and performing other state functions. The significance of this policy is as follows: firstly, it acts as an instrument of state influence on economic stability and development; secondly, it forms the investment climate, the degree of economic self-sufficiency of the country; etc.; thirdly, an effective tax policy ensures predictability and stability of budget revenues, promotes balanced development of regions; fourthly, in today's realities it directly affects the security component and the effectiveness of countering military aggression.

It is concluded that the current state of state tax policy is characterized by the following features: a complex security situation that complicates the work of not only taxpayers, but also the tax authorities themselves; occupation of a large territory and termination of the activities of a significant number of business entities; frequent changes to current legislation that are adopted without proper public discussion or preliminary assessment of their consequences, which in turn creates a situation of legal uncertainty for taxpayers. Business cannot make long-term plans due to constant changes in rates, benefits, and administration procedures; insufficient level of predictability of tax policy; despite the reform of the State Tax Service, cases of biased inspections and pressure persist, i.e. the level of corruption does not change; tax benefits are often used not to stimulate development, but as a tool for tax evasion.

The following prospects for the development of state tax policy in modern conditions have been formulated: 1) formation of a stable and predictable tax system, which will include an effective and consistent tax strategy; 2) further digitalization and automation of tax administration; 3) stabilization of the tax burden system; 4) fight against the shadow economy; 5) organization of tax support for the purpose of post-war recovery; 6) active implementation of international standards in the field of tax administration; 7) development of tax culture and communication with taxpayers.

Keywords: tax policy, taxes, tax sphere, reform, tax system, European integration, martial law.